

АНТОНОВИЧ Дмитро Володимирович (псевд. і криптоніми: А. Д., В. С., Д. А., П., С. В., Войнаровський, Войнилович, Войнилович С., Войнилович Северин, Войнович, Галин Тодор, Дядько Дмитро, Муха, Подорожний, Шельменко, Simplissimus, Skriptor; 02(14). 11. 1877, Київ — 12. 10. 1945, Прага) — громадсько-політичний діяч, історик української культури, мистецтва і театру. Син [Володимира Антоновича](#) та [Катерини Антонович-Мельник](#), чоловік [Катерини](#), батько [Марка](#) та [Михайла Антоновичів](#). Отримавши домашню початкову освіту, А. продовжив навч. у 4-й Київ. гімназії, Київ. (1895) та Харків. (1897) університетах, однак вищої освіти не здобув через переслідування за участь у рев. русі. З дитинства перебував у атмосфері громад., наук. і мист. інтересів укр. інтелігенції, про що свідчать його спогади. 1893 — один із засн. укр. гімназій. гуртка, а 1895 разом з О. Лотоцьким створили гурток, що пізніше перетворився на видавництво «Вік». У гімназії визначилося осн. коло наук. інтересів А. — історія мистецтва і театру. Першу друковану працю присвятив ювілеєві М. Кропивницького («Києв. старина», 1896, № 12). У 1896–97 керував укр. групою в Чернігові та Харкові. 1897 переїхав до Харкова для навч. в університеті. Там створив таємну організацію «Українська студентська громада» та видавництво «Гурт», у 1898–99 з його ініціативи відбулися з'їзди укр. студент. громад, які в той час існували в університет. містах. 1899 брав участь в організації концерту на честь І. Котляревського, влаштованого «Укр. студент. громадою» в Харкові; під час студент. рухів 1899 А. — активний чл. Союзу студент. організацій як делегат від «Укр. студент. громади». 1900 став учасником таєм. Всестудент. з'їзду в Одесі, за що був заарешт. і більш як

півроку перебував у в'язниці. 29 січня 1900 у Харкові разом з М. Русовим, Б. Камінським, Ю. Коллардом, П. Андрієвським, Л. Мацієвичем та іншими заснував *Револьюційну Українську Партію* (РУП), а 1901 — «Вільну Громаду» РУП у Києві. 1900 видав у Галичині брошури М. Міхновського «Самостійна Україна» та свої «Дядько Дмитро» і «Чи є тепер панщина?», які нелегально перевозилися у Наддніпрян. Україну. 1902 А. заснував щоміс. «Гасло», а від поч. 1903 — «Селянин», призначені для селян (видавалися в Чернівцях і нелегально перевозилися в Наддніпрянщину). З його ініціативи РУП ухвалила програмне гасло «Рух — усе, мета — ніщо». Від кін. 1902 — чл. Закордон. комітету РУП. Улітку 1903 разом із [В. Винниченком](#) заарешт. на австрій. кордоні під час спроби провезти парт. літературу; після сплати грош. штрафу звільнений. Восени 1903 припинив редагування видань РУП через арешт, який тривав до серед. 1904. Від січня 1904 замість «Гасла» почав виходити щоміс. «Праця» (ред. чисел 11–12, січень 1905). У грудні 1904 брав участь у другому з'їзді РУП, який закінчився організац. розвалом партії. Причиною стала суперечка: бути РУП самост. укр. партією чи приєднатися до РСДРП. А., як і більшість делегатів, обстоював ідею парт. самостійності. Наприкінці 1905 вийшов з РУП, але не залишив політ. діяльності. Став одним із засн. і лідерів УСДРП. Однак його дискусія з *М. Поршем* про нац. питання, розпочата статтею А. «Неіснуюче питання», призвела до виходу з партії. З кількома своїми однодумцями організував у Харкові ж. «Воля», але цензура заборонила видання першого номера. Після цього з П. Андрієвським виїхав за кордон. Від 1906 на-стала семирічна перерва в його політ. і літ. діяльності. Перебуваючи за кордоном, вивчав зх.-європ. культуру, писав наук. праці. Від 1912 — викладач історії у Київ. школі мистецтв, 1913 брав участь у виданні ж. «Дзвін», 1914 — «Сяйво». Шевченкознавчі статті та рецензії на сторінках цих видань відкрили для широкого загалу нову, досі мало вивчену грань таланту Кобзаря. А. один із перших оцінив Т. Шевченка ще й як видат. майстра пензля. З початком рев. подій 1917 А. повернувся до актив. політ. життя, виступив одним із співзасн. ЦР, брав участь у її роботі як товариш голови, одночасно редагував «Робітничу газету». Саме він та керовані ним укр. соціал-демократи виступили проти ідеї перетворити ТУП на заг.-укр. Київ. об'єднав. центр, яку висували представники ліберал. укр. інтелігенції. А. запропонував створити такий центр на паритет. засадах. А. — голова Комітету з упорядження укр. маніфестації і Голова віча на Софій. площі (19 березня 1917), чл. Губ. виконкому, голова конф. УСДРП у Києві, на якій обраний чл. бюро ЦК УСДРП, ред. органу Ген. секретарства

земських справ; виступає з рефератом на 1-у Всеукр. робітн. з'їзді. Від часу створення ЦР А. — один з її найактивніших діячів, сподвижник М. Грушевського. Був одним із організаторів Всеукр. Нац. Конгресу, але до новообр. складу ЦР не потрапив. Дещо відійшовши від діяльності ЦР, продовжував роботу в с.-д. організаціях. Улітку 1917 від блоку укр. партій обраний гласним, а в жовтні 1917 — товаришем голови Київ. міської думи; піклувався про охорону пам'яток мистецтва і культури, гол. чином про театри, міські школи, музеї і приватні колекції. Був співголовою Комітету Укр. нац. театру і входив до складу організац. комітету для заснування Укр. АМ. За дорученням ЦР у жовтні 1917 вів переговори із командуванням Чорномор. флоту щодо його українізації. У січні — квітні 1918 очолював Міністерство морських справ УНР (в уряді В. Голубовича). За часів Директорії — міністр мистецтв (у кабінеті В. Чехівського). У липні 1918 призначений ген. консулом Укр. Держави у Швеції, тоді ж входив до складу делегації Укр. нац. союзу на переговорах із країнами Антанти (Ясси, 17 — 25 листопада 1918); від 6 січня 1919 — голова дипломат. місії УНР в Італії. Після поразки Директорії залишився на еміграції, жив у Празі, де займався наук. і виклад. роботою. Протягом багатьох років читав лекції з історії укр. мистецтва в УВУ, був одним з його фундаторів, 1928–30 та 1937–38 — його ректор. Виступав на міжнар. наук. конгресах, налагоджував культурне й наук. життя укр. еміграції: очолював Укр. істор.-філол. товариство (1925–45), тривалий час був дир. створеного ним Музею визв. боротьби України. У Празі написані та побачили світ осн. наук. праці А. Значним внеском у дослідження укр. мистецтва, особливо архітектури і театру, стали монографії «Українське мистецтво: Конспектний історичний нарис» (Прага; Берлін, 1923) і «Триста років українського театру» (Прага, 1925), численні статті про укр. театр, біограф. нариси про видат. діячів укр. культури, альбоми «З історії церковного будівництва на Україні» (1925), «Група пражської студії» (1925), «Українська графіка» (1933). Оригінальними є дві його розвідки про розвиток форм укр. дерев'яної церкви, видані у «Працях Українського історико-філологічного товариства» (1936) та ін. Новаторством поглядів, глибиною думки вирізняються праці на терені шевченкознавства. Найважливіша серед них — «Шевченко як маляр» (опубл. у «Повному виданні творів Т. Шевченка», т. 11, Варшава; Л., 1937; перевид. В. Денисюка. Чикаго, 1963). Низку цікавих статей (про дохристиян. релігію українців, укр. скульптуру, малярство, гравюру, орнамент, музику тощо) вміщено у підготовл. за його редакцією кн. «Українська культура» (Подебради, 1940; К., 1993). А. замислював збірку як синтет. працю з історії

укр. культури, що охоплювала б усі її найважливіші ділянки у їх взаємопов'язаності та взаємозалежності, з віднайденням спільних чинників і закономірностей. Він переносив на укр. культуру принципи систематизації і періодизації культур. розвитку, виробл. на той час зх.-європ. історією культури. Пройшовши культурно-істор. школу І. Тена та його послідовників, віддавши певну данину її соціол. монізму та істор. детермінізму, ідеї зв'язку й співіснування різнорід. культур. явищ, А. водночас виходив за межі культурно-істор. школи у бік дослідж. іманентних чинників мистецтва і культури та вводив складнішу і розгалуженішу модель культури. «Українська культура» — це підсумок усієї н.-д. та пед. діяльності А. на терені укр. мистецтва і культури.

Основні праці

Козаччина. П., 1917; Театральні замітки // Робітн. газ. 1917, 26 верес.; Національний театр // Там само. 1917, 8 груд.; Державний драматичний театр // Там само. 1918, 30 груд.; Перша Наталка Полтавка. Прага; Берлін, 1923; Олександр Мурашко (1875–1919). Прага, 1925; Дмитро Безперчий. Прага, 1926; Ян Станиславський. Прага, 1926; Культ Нарбути і мистецтво нової української книги // Книголюб. 1927. Ч. 1; Чергове завдання дослідників української гравюри // Там само. 1928. Ч. 3–4; Маловідома українська книжка 1882 року // Там само. 1929. Ч. 3–4; Тимко Бойчук. Прага, 1929; Das ukrainische Theater // Das geistige Leben der Ukraine in Vergangenheit und Gegenwart. Münster, 1930; Жінка 25 літ диригентом: Платоніда Щуровська-Росинкевич // Назустріч. 1934. № 12; Український водевіль з 1817 року // Там само. 1935. № 11; Довкола засновин Центральної Ради // Діло. 1937, 27 берез.

Державний архів

Центр. держ. архів вищих органів влади і упр. України. Ф. 3956; ЦДІА України у м. Києві. Ф. 834; Держ. Центр. архів у Празі. Фонд Укр. музею у Празі (1925–28). № 648–655.

Рекомендована література

1. Біднов В. Дмитро Антонович // ЛВН. 1927. № 11;
2. Дмитро Антонович. Спогади // Нові дні. 1955, груд. Ч. 71;
3. 1956, січ. Ч. 72;
4. Автобіографія Дмитра Антоновича // Сучасність. 1961. № 1;
5. Міяковський В. Дмитро Антонович // УВАН. Сер. «Українські вчені». Вінніпег, 1967.

В. А. Короткий

Бібліографічний опис:

Антонович Дмитро Володимирович / В. А. Короткий // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-43000>. – Останнє поновлення : 2024.

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).